

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

БОНДАРЕНКО ЮЛІЇ СТАНІСЛАВІВНИ

„Альтернативна преса сучасної Німеччини (особливості функціонування, редакційна політика, місце в національній системі медіа)”, подану на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій зі спеціальності 27.00.04 – теорія та історія журналістики

Дисертація Ю. С. Бондаренко вже самою заявкою теми дослідження претендує на актуальність для сучасного українського журналістикознавства. За умови панування у вітчизняному медіапросторі олігархічних ЗМІ, а також масової інформації, яку розповсюджує країна-агресор, існування антитетичних медіа, безперечно, є необхідною умовою донесення до населення країни реальної картини сучасного світу і того, що в ньому відбувається. Тому наукові праці, у яких вивчається й узагальнюється європейський досвід створення і функціонування альтернативної преси, має сприяти розбудові національної системи медіа в Україні. У зв'язку із цим суттєве значення має залучення дисертанткою до наукового обігу багатої і різноманітної антитетичної газетно-журнальної традиції сучасної Німеччини. Тож робота Ю. С. Бондаренко має для українських фахівців як науково-теоретичне, так і практичне значення.

Принциповим для досягнення мети дисертаційної роботи, яка сформульована, відповідно до її теми, як з'ясування «особливостей виникнення, функціонування і визначальних ознак редакційної політики та місця альтернативної преси в медіасистемі Німеччини» (с. 10), мають принципи відбору матеріалу для аналізу. Дисертантка ретельно проаналізувала наявну німецькомовну наукову літературу зі своєї теми, звертаючи особливу увагу саме на критерії відбору матеріалу, якими керуються автори цих праць. При цьому констатується, що термінологічна база дослідження «альтернативних медіа», «альтернативної преси» і «альтернативних друкованих видань» (у роботі – це синоніми), достатньо суперечлива. Варто зазначити, що визначення альтернативної преси настільки різноманітні і різнопланові, що звести їх до

якихось спільних ознак фактично неможливо. Однак більш менш чітко загальне уявлення про це соціокомунікаційне явище вони дають, що, у свою чергу, дозволяє дослідниці визначитися з робочими поняттями, які вона використовує в процесі аналізу матеріалу. Видається переконливою думка, до якої приєднується українська дослідниця, про особливий характер аудиторії альтернативної преси, – це так звана контргромадськість з її демократичним характером (с. 23-24). У цілому, як можна зрозуміти з огляду наукової літератури з теми дисертації, «альтернативна преса» – явище дещо аморфне, в силу чого переконливої, єдиної інформаційно-когнітивної моделі не існує. Не зовсім точною видається теза про те, що визначення та характеристики альтернативних медіа «доповнюють одне одного», адже часто вони й суперечать одне одному. Все це створювало певні труднощі в процесі роботи Ю. С. Бондаренко над темою та якоюсь мірою визначило її характер. Тим вагомішими є результати. Необхідно зазначити також, що аналізуючи дефініції «альтернативної преси» зарубіжних авторів, Ю. С. Бондаренко залишає за собою право на власну дослідницьку позицію, яка чітко проявляється у її коментарях і оцінках. Погоджуючись з дисертанткою, коли вона вказує на важливість уведення нею в науковий обіг (України!) 451 альтернативного видання, маю зауважити, що не менш важливим є здійснений нею огляд зарубіжної наукової літератури з теми.

Суттєве значення для досягнення мети дослідження має огляд медійної системи Німеччини, у яку входить альтернативна преса. Відповідний підрозділ дисертації чітко структуралізовано, а узагальнення дає достатньо повне уявлення про основні риси цієї системи. Такими вважаються: незалежність від владних і політичних структур, демократичні принципи функціонування, потужна регіоналізація і дуальна медіавласність. Медіасистема Німеччини, як на погляд з України, настільки досконала і розвинута, що хочеться запитати, для чого потрібна альтернативна преса. Питання, звичайно, риторичне, а дізнатися хочеться про те, чи перебуває вона в полі діяльності тих п'яти регуляторів медіа системи Німеччини, про які йде мова у дисертації. Якщо так,

то в чому полягає специфіка регулювання діяльності альтернативної медіап्रेसи?

Для досягнення мети дисертаційної роботи Ю. С. Бондаренко простежує генезис та встановлює основні соціокомунікаційні параметри альтернативної преси Німеччини. Нульовою «точкою відліку» її історії вона справедливо вважає студентський рух 1960-років, ідеологи якого свідомо ставили завдання боротьби проти маніпулювання свідомістю, виступали за її «звільнення». Керуючись цими установками, організатори студентських протестів всіляко сприяють зародженню анархічної за своєю природою контрпреси, – витоків альтернативної преси. Уже в період зародження вона не тільки виражала громадську думку учасників різних – від екологічних до «нових лівих» – альтернативних рухів, а й прагнула формувати громадську думку населення. Водночас дисертантка констатує, що зародившись як опозиційний щодо мейнстримних медіа тип преси, на сучасному етапі альтернативні видання не позиціонують себе як глибоко антитетичні за ідеологією, а репрезентують громадянські (партиципаторні) медіа.

Короткий, але змістовний огляд перших етапів історії альтернативної преси, її еволюції від формату листівок до місцевих, переважно міських газет, дає достатньо повне уявлення про формування сучасних видів видань альтернативної преси Німеччини. Визначальні ознаки альтернативної друкованої періодики, основні тенденції її розвитку Ю. С. Бондаренко переконливо демонструє на прикладі провідної щоденної газети «TAZ». Це видання на сьогодні є одним із найбільш рейтингових не лише серед альтернативних видань, а й серед мейнстримних ЗМІ.

Характеризуючи альтернативну німецьку пресу, Ю. С. Бондаренко наголошує на тому, що вона, на відміну від українського самвидаву, незважаючи на неоднозначне ставлення до неї влади, мала і має легальний статус. Суттєвими ознаками, які відрізняють її від традиційної преси, дисертантка вважає фінансову модель, специфічну аудиторію, альтернативну модель комунікації, редакційні засади, формально-змістовий аспект і соціально-політичну модальність (с. 73).

У роботі послідовно розглядаються названі соціокомунікаційні параметри, які дають достатньо повне і цілісне уявлення про німецьку альтернативну пресу сьогодення. Цікавим для української медіасфери видається, зокрема, вивчений Ю. С. Бондаренко досвід німецьких ЗМІ у розв'язанні актуальних проблем фінансування альтернативних видань за умов відмови від допомоги держави і залучення капіталу, а також мінімалізації рекламної діяльності. Приєднавшись до думки Дж. Віммера, який виокремлює чотири моделі фінансування альтернативних ЗМІ (адвокат, альтернативні провідні медіа, акціонер і послідовник), дисертантка презентує кожен із них, що, безперечно, буде корисним для українських послідовників ідеї альтернативної преси.

Використовуючи дихотомію громадськість/контргромадськість, Ю. С. Бондаренко окреслює аудиторію альтернативної преси: це представники різних суспільних формацій і соціальних груп. Серед них – ліберально налаштовані громадяни, які відстоюють ініціативи, не сумісні з пануючими в суспільстві нормами і звичаями. Це антиядерні, антифашистські, екологічні групи, а також безхатченки, в'язні, безробітні, люди з обмеженими можливостями, представники субкультурних угруповань. Я звернув увагу на те, що дисертантка не зупиняється при цьому на пресі національних меншин. Цікаво, це випадковість, чи такі видання відсутні в Німеччині або ж не вважаються дослідниками альтернативною пресою. Хотілось би почути пояснення з цього питання.

Розмірковуючи про особливості засад редакційно-видавничого процесу альтернативної преси, Ю. С. Бондаренко звертає увагу на його демократичні принципи, які проявляються як у можливості висловлювати власну точку зору, так і у відмові від традиційної ієрархії функцій, які виконують його учасники. Указується й на деякі його недоліки – фінансова нестійкість і кваліфікаційна нестабільність (с. 81). Особливе значення має також нівелювання поділу комунікатор-реципієнт, активна участь реципієнтів в процесі комунікації, залучення їх до редакційного процесу. Привівши існуючі дефініції моделі масової комунікації, яка характеризується нівелюванням поділу комунікатор-

реципієнт, у тому числі і з негативною або іронічною конотацією, автор дисертаційного дослідження зупиняється, як видається, на цілком адекватному – громадська журналістика, яким і послуговується. Як типоформувальні елементи альтернативної комунікації Ю. С. Бондаренко називає також достовірне та правдиве віддзеркалення громадського досвіду окремих суспільних груп, його упровадження в життя, соціально-політичну модальність, яка проявляється у відмові від підтримки будь-яких партій, орієнтація на соціал-демократичну ідеологію, нестандартне оформлення видань тощо. Все це, підкреслює дисертантка, призводить до існування прірви між альтернативною і традиційною пресою (с. 87).

Необхідно зазначити, що здійснене Ю. С. Бондаренко дослідження особливостей функціонування, проблемно-тематичного наповнення типологічної своєрідності альтернативної преси сучасної Німеччини, переконливо заявило про неї як окремий сегмент мас-медійного простору, який має сталі риси і характеризується розмаїттям. За проблемно-тематичною спрямованістю, при її гетерогенності, тобто неоднорідності як за редакційною політикою, так і комунікаційною практикою, ідеологічними принципами і системними характеристиками, є підстави виділити універсальні та спеціалізовані альтернативні ЗМІ.

У дисертації здійснено комплексне дослідження проблемно-тематичного діапазону альтернативної преси. Установлено, що контент альтернативної преси характеризується широким тематичним колом, яке динамічно змінюється відповідно до суспільно-політичних змін у країні. Альтернативна преса актуалізує соціально значущі проблеми, серед них сьогодні – це внутрішня безпека, міграційні процеси, антирасизм та проблеми маргінальних суспільних груп. У системі альтернативної періодики дисертантка виокремлює надрегіональні, регіональні та локально-регіональні ЗМІ, загалом 346 журналів та 105 газет: щоденних, щотижневих, щомісячних, які виходять двічі на місяць, раз на рік, 3–5 разів на рік, піврічників, нерегулярних видань. Показано, що найчисленнішими в системі альтернативної преси є медіа, які дотримуються редакційних засад, що були закладені попередниками, – вони не прагнуть

отримання надприбутків. Водночас група «провідні альтернативні медіа» функціонує за принципами ринкових відносин. А націленість на нетрадиційну, немасову, ортодоксальну аудиторію, відмова від надприбутків зумовлюють те, що альтернативні друковані періодичні видання продукують контент, який відрізняється від традиційних ЗМІ і змістом, і формою.

Дослідження Ю. С. Бондаренко безпосередньо пов'язане з комплексною програмою науково-дослідних робіт Сумського державного університету, зокрема науковим напрямом досліджень кафедри журналістики та філології у межах теми № 0115U001713 «Особливості формування національного інформаційного простору України: від радянської системи ЗМІ до демократичної моделі». Кількість опублікованих наукових праць у фахових виданнях свідчать про тривалість дослідження проблеми, що і підвищує наукову значущість зроблених висновків. Автореферат адекватно відображає зміст дисертації, яка апробована в багатьох доповідях на різноманітних наукових конференціях, у достатній кількості фахових публікацій, що дозволяє скласти позитивне враження про неї. Автореферат дисертації цілком відповідає змістові й структурі роботи та зробленим у ній висновкам й повністю відображає основні наукові результати дослідження.

Водночас рецензована робота не позбавлена зауваг, найбільш суттєвими вважаємо такі:

1. По-перше, якщо одним із основних завдань дисертаційного дослідження є встановлення місця альтернативної преси сучасної Німеччини в національній системі медіа, до того ж завдання яке винесено у формулювання теми кандидатської дисертація, то, вочевидь, потрібно було б чітко сформулювати відповідну тезу у формулюванні наукової новизни результатів дослідження.
2. По-друге, варто уточнити хронологічні межі дослідження, які у вступі визначенні як кінець 1950-х років – друге десятиліття ХХІ століття, а джерельною базою стали видання, які внесені до довідника Б. Хютнера «Альтернативні медіа. 2011-2012».

Однак, наведені вище зауваження не мають принципового характеру і жодним чином не зменшують наукової цінності рецензованої роботи.

Ураховуючи новаторський характер роботи, її ґрунтовність, самостійність у проведенні дослідження, наукову значущість та новизну одержаних результатів, належну апробацію і відповідність вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015 р. вважаємо, що дисертація Бондаренко Юлії Станіславівни „Альтернативна преса сучасної Німеччини (особливості функціонування, редакційна політика, місце в національній системі медіа)” є суттєвим внеском у вивчення альтернативної преси Німеччини, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій зі спеціальності 27.00.04 – теорія та історія журналістики.

21.09.2017

Офіційний опонент –
доктор філологічних наук,
завідувач кафедри журналістики
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
професор

 О. В. Александров

Підпис професора О. В. Александрова засвідчую.

Вчений секретар ОНУ імені І. І. Мечникова

 доц. С. В. Курандо

